

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

ДИШКАНТЮК Ю. І.,
аспірантка кафедри господарського
права і процесу
(Національний університет
«Одеська юридична академія»)

УДК 347.6

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2021.1.12>

ДОГОВІР ЯК ФОРМА НАДАННЯ СЕРВІСНИХ ПОСЛУГ У СФЕРІ ГОСПОДАРЮВАННЯ

У статті надана змістовна аналітична характеристика договору щодо надання сервісних послуг у сфері господарювання як відповідної їх форми, зовнішнього виразу. На підставі норм чинного законодавства та наукових поглядів проаналізована правова природа зазначеного договору та доведена власна позиція щодо його економічного характеру та відповідного господарсько-правового регулювання на чолі з Господарським кодексом України.

Наявність суб'єкта господарювання як сторони договору, опосередкування господарських відносин (медичних, туристичних, побутових, ріелторських, консалтингових тощо) зумовлюють господарсько-правовий характер договору щодо надання сервісних послуг. Визначено, що договір щодо надання сервісних послуг у сфері господарювання являє собою угоду двох або більш сторін із приводу їх порядку (процедури) та є строковим, оплатним, реальним або консенсуальним, однооб'єктним, дво- або багатостороннім, у деяких випадках може бути публічним (сфера перевезення громадським транспортом, фінансова сфера, страхування, надання житлово-комунальних послуг).

Важливою кваліфікаційною ознакою договору щодо надання сервісних послуг у сфері господарювання є його істотні умови, які слугують механізмом його практичної реалізації та контролю. Істотними умовами у разі укладання такого договору є його предмет – сама сервісна послуга, яка може бути матеріальною та/або нематеріальною, строк, ціна, умови та порядок оплати, відповідальність та порядок вирішення спорів. Форма договору щодо надання сервісних послуг у сфері господарювання може бути як усною, так і письмовою, але підтвердженням усної форми може бути будь-який розрахунковий документ встановленої форми.

Ключові слова: договір, сервісні послуги, сфера господарювання, істотні умови, державно-приватне партнерство, норми чинного законодавства.

Dyshkantiuk U. I. Agreement as a form of providing services in the field of economy

The article provides a meaningful analytical description of the contract for the provision of services in the field of management, as their appropriate form, external expression. Based on the current legislation and scientific views, the legal nature of this agreement is analyzed and proved his own point of view on its economic nature and the relevant economic and legal regulation, led by the Commercial Code of Ukraine.

The presence of the business entity as a party to the contract, the mediation of economic relations (medical, tourist, household, real estate, consulting, etc.)

determine the economic and legal nature of the contract for the provision of services. It is substantiated that the contract for the provision of services in the field of management is an agreement of two or more parties on their procedure (procedure) and it is urgent, paid, real or consensual, single-object, bilateral or multilateral, in some cases may be public (scope transportation by public transport, financial sphere, insurance, provision of housing and communal services).

An important qualification feature of the contract for the provision of services in the field of management is its essential conditions, which serve as a mechanism for its practical implementation and control. The essential conditions in the case of concluding such an agreement are its subject – the service itself, which may be tangible and / or intangible, the term, price, terms and conditions of payment, liability and dispute resolution. The form of the contract for the provision of services in the field of management can be both oral and written, but the confirmation of the oral form can be any settlement document of the prescribed form.

Key words: *contract, services, sphere of management, essential conditions, public-private partnership, norms of the current legislation.*

Вступ. Важливим аспектом процедури надання сервісних послуг у сфері господарювання є її форма, зовнішній вираз, завдяки якому послуги реалізуються відповідно до закону. Такою формою є договір, адже саме він є практичним виразом будь-якої господарської діяльності, фактом її здійснення, у тому числі й стосовно сфери надання сервісних послуг. Існують численні дослідження з приводу визначення правової природи, змісту та істотних умов зазначеного договору, при цьому деякі аспекти, зокрема щодо його поняття та економіко-правового обґрунтування, потребують додаткової аргументації.

Метою статті є визначення договору щодо надання сервісних послуг у сфері господарювання з виокремленням його ознак та змістовною характеристикою.

Надання сервісних послуг являє собою певний процес, змістом якого є умови, які є істотними у відповідному договорі, який опосередковує і є формою їх вираження в економічному середовищі. Так, Є.Д. Шешенін у середині ХХ століття проаналізував економічну сутність відносин під час надання різноманітних послуг і на основі цього зробив висновок, що «послуга як предмет договірної зобов'язання має такі ознаки: 1) є діяльністю особи, яка її надає; 2) її надання не створює речового результату; 3) корисний ефект послуги (діяльності) у процесі надання послуги споживається, а споживча вартість послуги зникає» [1, с. 177].

Нормативно визначені договірні засади сервісної діяльності у нормах загального законодавства. Так, загальні засади договору щодо послуг містить стаття 901 ЦК України, за якою за договором про надання послуг одна сторона (виконавець) зобов'язується за завданням другої сторони (замовника) надати послугу, яка споживається в процесі вчинення певної дії або здійснення певної діяльності, а замовник зобов'язується оплатити виконавцеві зазначену послугу, якщо інше не встановлено договором. Положення цієї глави можуть застосовуватися до всіх договорів про надання послуг, якщо це не суперечить суті зобов'язання. Цивілісти визначають саме цивільно-правову природу зазначеного договору. Так, на думку Н.В. Федорченко, «важливим регулятором відносин із надання послуг на рівні з нормативно-правовими актами виступає цивільно-правовий договір» [2, с. 185], що, за висловом Н.С. Кузнецової, «у всіх правових системах є одним з основних елементів правопорядку, який юридично забезпечує дійсність обмінних процесів з метою задоволення потреб суспільства, окремих його громадян або їх об'єднань» [3, с. 41]. В.А. Васильєва наголошує на тому, що «основою виникнення зобов'язань із надання посередницьких послуг вважає саме цивільно-правовий договір» [4, с. 128]. У наведених положеннях не враховується суб'єктна сторона договору щодо надання послуг, а саме наявність суб'єкта господарювання, та об'єктна – опосередкування економічно-значущих правовідносин, на підставі чого можливо говорити про господарсько-правове забезпечення зазначеного договору.

З погляду господарського права сторонами зазначеного договору можуть бути суб'єкти господарювання, а його зміст (істотні умови) стосуватися їхньої господарської діяльності, у цьому разі можливо говорити про господарський договір про надання сервісних послуг, якому притаманні ознаки зазначеного договору. Наприклад, на думку В.С. Мілаш, договір «розглядається як сумісний правовий акт (акт-дія), що передбачає збереження волевиявлень суб'єктів акта, які або спрямовані на регулювання їхньої власної поведінки та/або поведінки інших суб'єктів, завдяки чому встановлюється необхідний правовий результат (правова норма, індивідуальне правове установлення тощо), або становлять собою правомірні дії, що безпосередньо виступають правовим результатом» [5, с. 32].

У нормах спеціального законодавства міститься положення щодо обов'язкової договірної форми надання послуг, так, наприклад, відповідно до статті 12 Закону України «Про житлово-комунальні послуги» від 09.11.2017 р. надання житлово-комунальних послуг здійснюється виключно на договірних засадах. Відповідно до статті 5 послуги з поводження з побутовими відходами є комунальними послугами, які, у свою чергу, належать до житлово-комунальних послуг [6]. Водночас послуга з управління багатоквартирним будинком не включає послугу з поводження з побутовими відходами.

Стаття 1 Закону України «Про житлово-комунальні послуги» від 09.11.2017 р. містить поняття колективного договору про надання комунальних послуг (далі – колективний договір) як договору про надання комунальних послуг, який укладається з виконавцем комунальних послуг за рішенням співвласників (на умовах, визначених у рішенні співвласників (об'єднання співвласників багатоквартирного будинку) та є обов'язковим для виконання всіма співвласниками. Ст. 6 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» містить виключно договірну форму зазначених послуг та виокремлює невичерпний перелік її умов [7].

До сервісних послуг можливо віднести й побутові послуги, які теж нормативно визначені. Так, згідно із Постановою Кабінету Міністрів України від 16 травня 1994 р. «побутові послуги надаються замовникам згідно з угодами, документальним підтвердженням укладення яких є такі документи: договір, розрахунковий документ встановленої форми» [8].

У ПК України послуга визначається як договір, так, за пп. 14.1.183. послуга з надання персоналу – господарська або цивільно-правова угода, відповідно до якої особа, що надає послугу (резидент або нерезидент), направляє у розпорядження іншої особи (резидента або нерезидента) одну або декількох фізичних осіб для виконання визначених цією угодою функцій. Угода про надання персоналу може передбачати укладання зазначеними фізичними особами трудової угоди або трудового контракту із особою, у розпорядження якої вони направлені. Інші умови надання персоналу (у тому числі винагорода особи, що надає послугу) визначаються угодою сторін [9].

У літературі виокремлюють договір про надання послуг із погляду адміністративного, фінансового, господарського та цивільного права, що надає змогу виокремити його комплексний характер. Деякі вчені вбачають у зазначеному договорі комплексність декількох видів договорів, так, зазначається, що «специфіка договору про надання споживчих послуг об'єктивується в наділенні вказаного договору природою договору приєднання. Крім того, договір про надання споживчих послуг у більшості випадків поєднує ознаки й договору приєднання, і публічного договору (тобто є публічним договором приєднання), відповідно споживач (замовник) одночасно володіє правами, наданими в межах правових режимів публічного договору та договору приєднання. І тільки у випадку передання споживачем до суду розбіжностей, що виникли під час укладення публічного договору приєднання, останній повністю втрачає властивості договору приєднання (вважається, що споживач через суд бере участь у визначенні договірних умов)» [10, с. 181–182].

На думку В. Мілаш, «еволюційним процесом розвитку господарсько-договірного регулювання сфери послуг є поява договірних конструкцій, які поєднують елементи різних послуг (комплексні договори) або інтегрують елементи договору про надання послуг з елементами договорів інших типів (змішані договори). До названих договірних конструкцій

застосовують у відповідних частинах правила про договори, елементи яких вони поєднують. Комплексні й змішані договори створюють можливість найбільш ефективної та повномасштабної реалізації потреб учасників господарського обороту. Наприклад, договір про надання маркетингових послуг, окрім надання самих маркетингових послуг, може передбачати здійснення заходів трейдмаркетингу, спрямованих на реалізацію маркетингової стратегії (рекламування в будь-яких формах товару (роботи, послуги); заходи стимулювання збуту; адресну роботу з постійними та потенційними покупцями, дистриб'юторами, суб'єктами, що займаються роздрібною торгівлею; координовані зусилля з організації прес-конференцій, брифінгів, заяв і публікацій у засобах масової інформації [11, с. 215]; продаж товарів через Інтернет, публікацію в мережі прес-релізів, вивчення конкурентів шляхом відвідування їх серверів, зокрема здобуття інформації про зв'язки з їхніми партнерами; використання маркетингових технік із метою нарощування цінності бренда через змінування й коригування його раціональних або емоційних характеристик у застосуванні до продукту, продуктової лінійки або бренда загалом; бенчмаркінг (системний аналіз успішного досвіду функціонування інших суб'єктів на певних ринкових сегментах із метою його використання для підвищення ефективності власного виробництва й оптимізації бізнес-процесів); пошук партнерів; інженерний консалтинг; екологічний консалтинг; юридичний консалтинг тощо). Так само поєднання інжинірингових послуг (у чистому вигляді) з елементами будівельного підряду та постачання (обладнання, матеріалів, необхідних для будівництва нового об'єкта) опосередковується змішаним договором комплексного інжинірингу, предметом якого охоплено інтелектуальні послуги щодо проектування об'єктів і розроблення планів будівництва, трансферу технологій, необхідних для будівництва промислових об'єктів та їх експлуатації, постачання обладнання, техніки, монтажу установок, інших необхідних інженерних робіт, а також підготовку кваліфікованого персоналу. Крім того, у межах комплексного інжинірингу можуть надаватися спеціальні послуги, зумовлені проблемами створення конкретного об'єкта (проведення економічних досліджень ринку, надання юридичних послуг тощо)» [12, с. 175].

Судова практика виокремлює договір про надання послуг у сфері будівництва, так, наприклад, Верховний суд України зазначає, що «договори громадян з організаціями, що залучають грошові кошти для будівництва житла, хоча й мають різні найменування (підряду, дольової участі у будівництві, спільної діяльності, купівлі-продажу з розстроченням платежу, відступлення права вимоги, інвестування у нерухомість та управління майном тощо), проте предмет договору й умови у них практично однакові: замовлення на будівництво житла для власних потреб. Під час розгляду таких справ потрібно керуватися тим, що праввідносини між будівельною компанією (виробник) і фізичною особою (споживач, замовник) – це угода про послугу – будівництво житла» [13].

Окремо можливо виділити договори щодо сервісних послуг, які укладаються у рамках державно-приватного партнерства, адже саме визначення цього поняття пов'язано із відповідною обов'язковою договірною ознакою. Так, у Звіті «Державно-приватне партнерство як механізм реалізації нової регіональної політики: можливості застосування та практичні аспекти підготовки і впровадження інвестиційних проєктів» вказано, що «державно-приватне партнерство (ДПП) – це засноване на договорі довгострокове співробітництво між державою, територіальною громадою (в особі відповідних державних органів та органів місцевого самоврядування), а також приватними компаніями, спрямоване на фінансування, проектування, впровадження та управління публічними об'єктами і публічними послугами (public facilities and public services), які традиційно забезпечуються державою (публічним сектором)» [14]. За даними центральних та місцевих органів виконавчої влади, в Україні станом на 01.01.2017 року на засадах ДПП реалізується 186 проєктів (укладено 153 договорів концесії, 32 договори про спільну діяльність, 1 договір державно-приватного партнерства). Найпоширенішою формою співробітництва між державним та приватним секторами залишається концесія, договори за якою становили 82,3% від загальної кількості договорів ДПП. Але у сфері туризму, відпочинку, рекреації,

культури та спорту реалізується 1 проект (0,5% від загальної кількості) [15, с. 45]. До форми державно-приватного партнерства можливо віднести й договори, які опосередковують публічні закупівлі щодо надання послуг. Особливістю таких договорів є обов'язкова наявність таких додатків, як тендерна документація, змістом якої є певні нормативні кваліфікаційні умови (критерії). Згідно з ч. 2 ст. 16 ЗУ «Про публічні закупівлі» [16], Замовник установлює один або декілька з таких кваліфікаційних критеріїв, зокрема наявність документально підтвердженого досвіду виконання аналогічного договору. Верховний суд у постанові від 09.08.2018 р. у справі № 913/159/17: «У частині 2 статті 16 Закону одним з кваліфікаційних критеріїв до учасників тендеру визначено наявність документально підтвердженого досвіду виконання аналогічного договору. На переконання колегії суддів, надання учасником на підтвердження досвіду виконання аналогічного договору копії договору, укладеного раніше учасником тендеру з іншим контрагентом, не підтверджує викладений вище кваліфікаційний критерій, оскільки сам по собі договір не свідчить про його виконання» [17].

Договір управління майном було визначено однією з можливих форм здійснення державно-приватного партнерства з прийняттям ЗУ «Про внесення змін до деяких законів України щодо усунення регуляторних бар'єрів для розвитку державно-приватного партнерства та стимулювання інвестицій в Україні» № 817-VIII від 24 листопада 2015 року. Обов'язковою умовою такого договору управління майном, укладеного в межах процедури ДПП, є наявність інвестиційних зобов'язань приватного партнера [18]. Договір управління майном передбачає: передачу однією стороною (установником управління) другій стороні (управителеві) на певний строк майна в управління; обов'язок другої сторони здійснювати від свого імені управління майном в інтересах установника управління або вказаної ним особи (вигодонабувача); внесення установником управління плати за управління майном на користь управителя. Типовими прикладами проектів договору на управління майном із використанням механізму ДПП на регіональному й місцевому рівнях може бути передання окремих споруд чи будівель (наприклад спорткомплексу, басейну) в управління приватному партнеру, на якого буде покладено обов'язок по утриманню такого об'єкта у належному технічному стані, здійснювати поточне управління таким об'єктом на умовах отримання плати від територіальної громади за здійснення такого управління. Основним критерієм вибору договору управління майном як форми ДПП має бути критерій найбільшої ефективності управління таким об'єктом, з огляду на зменшення витрат ОМС на утримання такого об'єкта права комунальної власності [19].

Ст. 1.8 Господарського кодексу Бельгії містить два види договорів, предметом яких можуть бути послуги, це «договір купівлі-продажу: будь-який договір, відповідно до якого компанія передає або зобов'язується передати право власності на товар споживачеві, а споживач платить або зобов'язується сплатити його ціну, включаючи договори, як для товарів і послуг; договір на обслуговування: будь-який договір, відмінний від договору купівлі-продажу, відповідно до якого компанія надає або зобов'язується надавати послугу споживачеві, а споживач платить або зобов'язується сплатити її ціну» [20].

Істотні умови договорів щодо сервісних послуг визначені загальними нормами – ЦК та ГК України, а також спеціальними, які визначають окремі нормативні акти. Першочергове місце серед істотних умов договорів про надання послуг науковці відводять предмету договору. Наприклад, у договорі про надання медичних послуг предметом називається надання медичної послуги, яка споживається у процесі вчинення дій або провадження медичної діяльності [21, с. 56]; предметом договору про надання ріелторських послуг є конкретна послуга, яку замовив споживач ріелторських послуг у ріелтора [22, с. 23]; предметом договору про оплатне надання егерських послуг є егерська послуга, яка надається під час полювання та є комплексом цілеспрямовано створюваних і пропонуваніх мисливцем можливостей для добування об'єкта тваринного світу, віднесеного до об'єктів полювання [23, с. 93]; предметом договору про надання послуг мобільного зв'язку є послуга, певне нематеріальне благо, яке отримує замовник у процесі вчинення виконавцем своєї діяльності, і корисний

ефект від наданої послуги [24, с. 60]. А. Телестакова, досліджуючи предмет договору про виконання робіт і надання послуг, називає результат послуг як цілеспрямовану дію (діяльність), однак вказує, що «специфічна відмінність цих договорів полягає в тому, що юридичне значення роботи полягає в обов'язковому матеріально визначеному результаті, який і підлягає передачі контрагенту, а в послугі – у самій вчиненій дії або здійсненні певного виду діяльності» [25, с. 9].

Специфікація договорів про надання послуг дає змогу визначити інші (окрім предмета договору) істотні умови договорів. Так, до істотних умов договору про надання ріелторських послуг відносять: умови про ціну, розмір і порядок компенсації витрат суб'єкта ріелторських послуг [26, с. 23]; до істотних умов договору про надання послуг мобільного зв'язку – умови про порядок розрахунків та їх строки, зважаючи на вибір конкретного тарифу (тарифного плану), яким визначаються ціна, порядок і строки оплати, абонентський номер із виділеного оператором зв'язку номерного ресурсу, закріпленій на SIM-карті, відомості, що ідентифікують кінцеве обладнання абонента (назва, найменування виробника, індивідуальний серійний номер мобільного терміналу) [27, с. 61]; істотними умовами договору про надання комунальних послуг є ціна послуги, яка буде включати розмір та порядок оплати наданих послуг, і строк надання послуг [28, с. 79]. Проблемним моментом є відповідальність за зазначеним договором та можливість реституції, адже деякі послуги споживаються у момент їх надання. Вважається доречним застосовувати реституцію як вид оперативно-господарських санкцій компенсаційного характеру, адже, як слушно вважає Д.О. Тузов, саме «компенсаційна реституція в будь-якій формі допустима лише за умови належності втраченого або пошкодженого майна другій стороні правочину, оскільки в протилежному випадку як охоронюваний засіб вона не мала б свого об'єкту захисту» [29, с. 92]. Тобто це «право повернення в попередній правовий та/чи фактичний стан» [30, с. 95].

Таким чином, можливо зробити такі висновки:

- договір надання сервісних послуг – це господарський договір, в силу якого одна сторона – надавач – зобов'язується надати іншій стороні – замовнику – сервісну послугу, який зобов'язаний її прийняти на умовах, визначених та погоджених згідно із нормами чинного законодавства і договору;
- класифікувати договори надання сервісних послуг можливо за такими критеріями: залежно від специфіки сервісних послуг (транспортні, побутові, ріелторські, медичні, туристичні, тощо); строку (короткострокові та довгострокові); кількості осіб (двох- та багатосторонні); мети (отримання прибутку та задія задоволення соціальних, особистих та інших благ); форми (матеріальні та нематеріальні);
- істотними умовами договору надання сервісних послуг є предмет (сервісна послуга), строк, ціна, умови та порядок платежів, відповідальність сторін, умови припинення і розірвання та порядок вирішення спорів;
- договір управління майном є формою здійснення державно-приватного партнерства, за яким держава в особі уповноваженого органу або органи місцевого самоврядування передають майно (державне або комунальне) суб'єктам господарювання в управління на певний строк, на умовах, визначених у договорі;
- у договорі надання сервісних послуг можливо визначити такий вид оперативно-господарських санкцій, як компенсаційна реституція, за якою виникає можливість повернення майнової послуги або відшкодування шкоди за послуги немайнового характеру.

Список використаних джерел:

1. Шешенин Е.Д. Предмет обязательства по оказанию услуг. Уч. труды Свердловского юрид. ин-та. Вып. 3. Свердловск, 1964. 364 с.
2. Федорченко Договірне регулювання відносин з надання послуг. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 1. С. 183–186.
3. Кузнецова Н.С. Подрядные договоры в инвестиционной деятельности в строительстве / Н. С. Кузнецова. К. : Наукова думка, 1993. С. 41.

4. Васильєва В.А. Проблеми цивільно-правового регулювання відносин з надання посередницьких послуг: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / В. А. Васильєва. К., 2006. С. 128.
5. Мілаш В.С. Комерційний договір у господарському праві: теоретичні проблеми становлення та розвитку: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.04 / Вікторія Сергіївна Мілаш. Х., 2008. 430 с.
6. Про житлово-комунальні послуги: Закон України від 09 листопада 2017 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 1. Ст. 1.
7. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12 липня 2001 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 1. Ст. 1.
8. Про затвердження правил побутового обслуговування населення: Постанова Кабінету Міністрів України від 16 травня 1994 р. № 313. Інформаційний ресурс. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/>
9. Податковий кодекс України: Закон України від 02 грудня 2010 р. *Офіційний вісник України*. 2010. № 92. Ст. 3248.
10. Груздев В.В. Возникновение договорного обязательства по российскому гражданскому праву: монография / В.В. Груздев. М.: Волтерс Клувер, 2010. 272 с.
11. Измайлова Е.В. Правовое регулирование маркетинговых операций. Коммерческое право: актуальные проблемы и перспективы развития: сб. ст. / сост. Е.А. Абросимова, С.Ю. Филиппова. М.: Статут, 2011. 210 с.
12. Мілаш В. Правове регулювання договірних відносин із надання послуг за сучасних ринкових умов. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013. № 2. С. 174–184.
13. Судова практика з розгляду цивільних справ про захист прав споживачів (2009 – 2012 рр.). Верховний суд України від 01 лютого 2013 р. *Вісник Верховного суду України*. 2013. № 1.
14. Державно-приватне партнерство як механізм реалізації нової регіональної політики: можливості застосування та практичні аспекти підготовки і впровадження інвестиційних проектів. Звіт. (2017). Інформаційний ресурс. Режим доступу: <http://rdpa.regionet.org.ua/>
15. Лінтур І.В., Кампов Н.С., Касинець О.В. Інвестиційні проекти розвитку туристичного комплексу України. 2018. Інформаційний ресурс. Режим доступу: <http://economyandsociety.in.ua>
16. Про публічні закупівлі: Закон України від 25 грудня 2015 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 9. Ст. 89.
17. Постанова Верховного Суду України від 09.08.2018 р. у справі № 913/159/17. Інформаційний ресурс. Режим доступу: <https://court.gov.ua/>
18. Про державно-приватне партнерство: Закон України від 01 липня 2010 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 40. Ст. 524.
19. Державно-приватне партнерство як механізм реалізації нової регіональної політики: можливості застосування та практичні аспекти підготовки і впровадження інвестиційних проектів. Звіт. (2017). Інформаційний ресурс. Режим доступу: <http://rdpa.regionet.org.ua/>
20. Господарський кодекс Бельгії (Code de droit economique) від 28 лютого 2013 р. Інформаційний ресурс. Режим доступу: http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi
21. Майданик Р. Договір про надання медичних послуг. *Медичне право*. 2010. № 5(1). С. 52–66.
22. Грущинська Н. Договір про надання ріелторських послуг. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 3. С. 21–26.
23. Томин О. Поняття та правова природа договору про оплатне надання егерських послуг. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2014. Вип. 1 (4). С. 84–95.
24. Кохан В. Істотні умови договору про надання послуг мобільного зв'язку: цивільно-правовий аспект. *Актуальні питання інноваційного розвитку: Науково-практичний журнал*. 2012. № 2. С. 57–63.
25. Телестакова А. Система договорів про надання послуг в цивільному праві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / А. Телестакова. К., 2008. 16 с.

26. Грущинська Н. Договір про надання ріелторських послуг. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 3. С. 21–26.
27. Кохан В. Істотні умови договору про надання послуг мобільного зв'язку: цивільно-правовий аспект. *Актуальні питання інноваційного розвитку: Науково-практичний журнал*. 2012. № 2. С. 57–63.
28. Гейнц Р. Істотні умови договору про надання комунальних послуг. *Університетські наукові записки*. 2009. № 4 (32). С. 76–80.
29. Тузов Д.О. Реституция и реституционные правоотношения в гражданском праве России. *Цивилистические исследования*. Вып. 1-й: сборн. научных трудов памяти профессора И. В. Федорова / [под ред. Б. Л. Хаскельберга, Д. О. Тузова]. М.: Статут, 2004. С. 213–245.
30. Солом'яний В.Р. Поняття та види реституції. *Наукові записки НаУКМА*. 2010. Т. 103: *Юридичні науки*. С. 91–95.

